

XXXIII Setmana de la Dona
Març 2018

DIFERÈNCIES DE GÈNERE EN CONEIXEMENTS I ACTITUDS ADOLESCENTS DAVANT LA DIVERSITAT SEXUAL

GABINET PSICOTÈCNIC MUNICIPAL

AJUNTAMENT DE TORRENT
DELEGACIÓ D'EDUCACIÓ

Diferències de gènere en coneixements i actituds adolescents davant la diversitat sexual

El gènere pot ser definit com un conjunt de característiques diferenciades que cada societat assigna a homes i dones. Segons l'Organització Mundial de la Salut (2002), el gènere es refereix als conceptes socials de les funcions, comportaments, activitats i atributs que cada societat considera apropiats per als homes i les dones.

L'existència de diferències de gènere en la sexualitat adolescent ha sigut objecte d'estudi per part de nombrosos investigadors. S'ha incidit en l'anàlisi dels rols de gènere i la seua influència en la vivència sexual, tant en relació amb la conducta sexual, la motivació sexual, el paper del grup d'iguals en la iniciació sexual i la autoeficàcia en l'ús del preservatiu com en les actituds i els afectes. Aquestes diferències de gènere apareixen fins i tot en l'etapa prèvia a l'adolescència.

El Gabinet Psicotècnic Municipal, a instàncies de la Regidoria d'Educació de l'Ajuntament de Torrent i amb l'autorització de la Secretaria Autonòmica d'Educació i Investigació de la Generalitat Valenciana, va iniciar l'any 2016 un estudi sobre les diferències de gènere en els coneixements sobre la sexualitat i les actituds cap a la diversitat sexual entre la població adolescent de la localitat.

L'objectiu es va centrar en l'anàlisi de les diferències de gènere en la sexualitat adolescent, concretament en l'interval de 13-16 anys d'edat.

Les dades completes d'aquesta recerca es poden consultar en la memòria: *Diferències de gènere en població adolescent: Anàlisi dels coneixements sobre la sexualitat i les actituds cap a la diversitat sexual*.

A continuació, es presenta un resum dels principals resultats obtinguts en els següents aspectes:

1. Característiques familiars de l'alumnat participant
2. Informació sobre la sexualitat
3. Comunicació familiar
4. Orientació i experiència sexual adolescent
5. Coneixements i actituds davant la sexualitat
6. Diversitat sexual: coneixements, reaccions, situacions i actituds.

Metodologia

En primer lloc, és necessari ressaltar que es tracta d'un estudi exploratori, que ha comptat amb una mostra de 210 adolescents escolaritzats en centres públics i concertats de la localitat de Torrent, dels quals el 53,3% són homes i el 43,7% dones.

Els requisits establits per a la participació de l'alumnat en la recerca han determinat la selecció de la mostra, i a la vegada han influït en la limitació de la grandària.

Tots els centres públics van acceptar participar en l'estudi amb la deguda aprovació del Consell Escolar. En el cas dels centres concertats, únicament dos es van mostrar disposats a col·laborar-hi.

S'han aplicat estrictament les condicions exigides per la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana per a la participació de l'alumnat; és a dir, l'autorització signada pels pares o tutors legals dels adolescents.

L'avaluació es va realitzar mitjançant la Bateria d'Instruments d'avaluació en Educació Sexual (BIESex) (Claramunt-Busó i Moreno-Rosset, 2009).

La Bateria d'Instruments d'Avaluació en Educació Sexual (BIESex) ha sigut dissenyada per a l'avaluació dels coneixements i les actituds sexuals de la població adolescent, amb edats compreses entre els 13 i els 16 anys. Així mateix, pot ser utilitzada per a la valoració de l'eficàcia de programes d'intervenció en l'àrea de l'educació sexual.

Per a completar l'avaluació, es va utilitzar l'enquesta sobre adolescència i diversitat sexual (FELGTB/Ajuntament de Coslada/Ajuntament de Sant Bartolomé de Tirajana, 2007).

El professorat va dur a terme l'aplicació dels instruments d'avaluació en horari lectiu, en format grupal durant una sessió de tutoria.

Per a garantir l'anonimat i la privadesa de les respostes, cada alumne s'identificava mitjançant una clau numèrica. Cap alumne va refusar contestar els qüestionaris.

Característiques familiars de l'alumnat participant

En la major part de les característiques familiars no s'observen diferències significatives entre xics i xiques.

Tres de cada quatre alumnes conviu amb dos persones adultes, mentre que la resta es distribueix entre els qui formen part d'una família amb un, tres o quatre adults.

En el 80 % dels casos, es tracta dels progenitors (pare i mare). No obstant açò, prop del 20 % viu en una família monoparental. La meitat dels adolescents té un germà; mentre que un terç té dos o més germans. Al voltant del 15 % és fill únic.

L'edat dels progenitors abasta un rang comprés entre 32–62 anys per al pare; i entre 29–56 anys per a la mare. El 80 % dels pares i de les mares són de nacionalitat espanyola.

El nivell educatiu se situa entre estudis primaris o mitjans per a aproximadament el 70 % dels progenitors.

Un ampli percentatge de l'alumnat (al voltant del 40-45 %) desconeix o no respon quan se li pregunta sobre la professió exercida pels seus progenitors. Un terç dels pares es troba dins de la categoria d'obrers qualificats o semiespecialitzats; mentre que en el cas de les mares, pertanyen al grup de treballadors no qualificats.

Informació sobre la sexualitat

Segons la consideració de dos terços de l'alumnat participant, el seu nivell subjectiu d'informació és suficient, amb diferències atenent el gènere. Percentualment, els xics afirmen estar més informats (70,5%) en comparació de les xiques (56,1%). Les xiques es mostren més insegures que els xics i indiquen més freqüentment que no saben o no estan segures del seu nivell d'informació.

No obstant això, en termes globals, aquestes dades contrasten amb les obtingudes en una recerca anterior realitzada també amb escolars de 2n d'ESO dels centres de la localitat (Claramunt, 2006). En aquell estudi es comparava dues promocions distanciades temporalment per una dècada: els cursos escolars 1993-94 i 2003-04. En ambdues mostres es va trobar que únicament al voltant d'un 40-45 % es considerava bastant informat. Una possible explicació podria trobar-se en la possibilitat d'accedir a través de diferents dispositius a Internet, la qual cosa permet a la generació actual d'adolescents comptar amb informació immediata i fàcilment disponible, encara que no sempre rigorosa i fiable, segons el nostre criteri.

No obstant açò, aquesta percepció subjectiva dels adolescents d'aquest estudi contrasta amb el baix nivell de coneixements sobre la sexualitat en general, tal com s'ha constatat amb els resultats obtinguts en els qüestionaris de la BIESex, en els quals s'ha trobat la persistència de mites i creences errònies.

Únicament la meitat de l'alumnat del nostre estudi ha participat en xarrades d'educació sexual al llarg de la seua escolaritat, bé siga en l'etapa de primària o en secundària, i s'observen diferències significatives segons el tipus de centre (el 74 % d'adolescents escolaritzats en centres públics enfront del 53 % de centres concertats). Cal, per tant, assenyalar que l'educació afectivosexual no està suficientment generalitzada en les escoles.

Tant xics com xiques assenyalen amb major freqüència al seu grup d'amistats com a primera font d'informació sexual. Els pares i l'escola es posicionen en segon i tercer lloc. Recórrer a més d'una font és l'opció triada pel 18 % dels homes enfront del 7 % de les xiques.

A pesar que el grup d'amistats és la font més freqüent, únicament compta amb la valoració positiva del 14 % d'adolescents, sense diferències entre homes i dones. Les pel·lícules pornogràfiques són reconegudes com a mitjà vàlid d'informació sexual per un 27 % dels xics enfront del 8 % de les xiques.

Comunicació familiar

La comunicació amb els pares sobre tòpics sexuals pot considerar-se raonablement acceptable, si prenem com a referència dades similars d'altres estudis (per exemple, Silva i Ross, 2003; Rodríguez i Farré, 2004; Claramunt, 2005; Wight, Williamson i Henderson, 2006, entre uns altres).

Més de la meitat de l'alumnat afirma que pot consultar els seus dubtes amb la seua mare (26 %), amb el seu pare (8 %) o amb tots dos (23 %), mentre que un 43 % indica que no té confiança amb cap dels dos. Hi ha diferències de gènere respecte al progenitor preferit per a parlar d'aquests temes, i es confirmen les dades ja recurrents sobre que les xiques trien preferentment la mare; hi ha un percentatge molt menor que mostra confiança per a fer-ho amb el pare. En el cas dels xics, la comunicació s'estableix en una mesura similar amb qualsevol dels dos progenitors (13,4% amb el pare; 17,9% amb la mare).

No obstant això, en la literatura científica consultada s'observa una extrema variabilitat en el grau de comunicació familiar sobre tòpics sexuals. A grans trets, aquests resultats tan variats podrien ser justificats sobradament, fent esment a les característiques de les mostres i a l'instrument utilitzat en la recollida de dades. Amb independència d'açò, els sentiments de vergonya i incomoditat per part dels adolescents poden travar o impedir la comunicació amb els seus progenitors; encara que també pot donar-se el cas invers, que siguin el pare, la mare o tots dos els qui no se senten segurs i còmodes en parlar de qüestions sexuals.

Un terç de l'alumnat participant manifesta que els seus pares mantenen una actitud oberta al diàleg. No obstant això, hi ha un percentatge de pares que es mostren reticents a abordar temes sexuals, perquè "els fa vergonya" (14 %) o perquè no contesten i eviten conversar sobre continguts de tipus sexual (4 %). D'altra banda, un grup ampli d'adolescents és contrari a la comunicació amb els pares, argumentant que es tracta de temes íntims (31 %) o per vergonya (16 %).

Xics i xiques mostren unes reaccions similars davant el diàleg sobre temes sexuals en l'àmbit familiar, sense que s'observen diferències significatives segons el gènere.

Orientació i experiència sexual adolescent

Molt sovint, socialment, l'orientació sexual s'aborda des d'un plantejament dicotòmic, heterosexualitat enfront de l'homosexualitat. No obstant això, l'orientació sexual pot explicar-se més adequadament com un continu.

En aquest sentit, a l'hora d'analitzar l'orientació sexual de la nostra mostra, s'observa que l'opció de l'heterosexualitat exclusiva és triada per una àmplia majoria, tant de xics com de xiques, amb percentatges propers al 90 %. El reconeixement de l'homosexualitat també està present amb una incidència minoritària (3,4 %), igual que succeeix amb la bisexualitat (1,4 %).

Així mateix, ens trobem amb un xicotet percentatge d'adolescents que no es defineix, ja que té dubtes sobre la seua orientació en l'atracció física i amorosa o simplement prefereix no respondre a la qüestió.

Per a la consideració del repertori sexual, s'ha analitzat l'experiència sexual, incloent no solament l'activitat coital, sinó també altres conductes sexuals.

Al voltant d'un terç d'adolescents afirma no tenir cap tipus d'experiència sexual. Les besades en els llavis, les besades profundes (amb llengua) i les carícies són les categories més freqüents, seguides de l'autoestimulació genital.

Xics i xiques mostren unes pràctiques sexuals similars. Es troben diferències significatives en besades, i són les adolescents les que indiquen més freqüentment aquesta conducta (48 % enfront de 30,4 % dels xics); mentre que en l'experiència de coit vaginal els homes superen les dones (12,5 % i 4,1 %, respectivament).

La masturbació pot marcar l'inici de l'activitat sexual, especialment entre els homes, els qui s'inicien més primerencament en aquesta pràctica. La literatura arreplega que hi ha pautes significativament diferenciades en la pràctica de la masturbació entre homes i dones, amb independència de l'edat.

Segons els nostres resultats, l'autoestimulació genital és practicada pel 13,4 % dels homes i el 7,1 % de les dones. No obstant això, aquests baixos percentatges cal que siguin contrastats amb els obtinguts en altres estudis anteriors, tant propis com de diversos investigadors nacionals i internacionals.

Segons Toro (2010), es considera que entre els 14 i 16 anys sol masturbar-se un 32 % dels xics i un 26 % de les xiques, i s'incrementen aquests percentatges fins a un 61 % i un 36 %, respectivament, passats els 18 anys. Aquest mateix autor indica l'existència de dubtes entorn de la fiabilitat de les respostes dels adolescents de menor edat en les enquestes referents a les pràctiques masturbatòries.

Tal com assenyala Martínez-Álvarez (2000), l'establiment dels primers contactes heterosexuals habitualment esdevé al voltant dels 13–14 anys, rang d'edat en el qual se situa nostra mostra adolescent. Gradualment, es va incrementant el grau d'intimitat de les conductes (besades, abraçades, carícies corporals i genitals) fins a arribar al primer coit, que té una incidència minoritària als 14 anys (3–12 %). Així, l'alumnat participant en el nostre estudi entraria dins d'aquesta caracterització, amb el 12,5 % dels xics enfront del 4 % de les xiques els qui afirmen tenir experiència coital vaginal.

Coneixements i actituds davant la sexualitat

L'avaluació dels coneixements i actituds davant la sexualitat es va dur a terme mitjançant la Bateria d'Instruments d'avaluació en Educació Sexual (BIESex).

Aquesta bateria està composta per tres qüestionaris bàsics (CAS, ANTI i SIS/SYS) i un de complementari (CIG).

- Qüestionari d'Informació General (CIG). Inclou 13 ítems relacionats amb la informació i el tipus d'experiència sexual.
- Qüestionari de Coneixements i Actituds Sexuals (CAS). Consta de dues subescales (coneixements i actituds), compostes per 17 ítems cadascuna d'elles.
- Qüestionari de Mètodes Anticonceptius (ANTI). Avalua el nivell de coneixements sobre anticoncepció. Consta de 19 ítems.
- Qüestionari de Sexualitat i Salut (SIS/SYS) se centra en els coneixements sobre les malalties de transmissió sexual, i específicament la SIDA. Consta de 20 ítems.

L'alumnat participant posseeix un baix nivell de coneixements sobre la sexualitat en general, amb una mitjana de 7-8 encerts en la Subescala de Coneixements del CAS. La mitjana dels xics és lleugerament superior a l'obtinguda per les xiques, sense aconseguir la significació estadística.

Segons els resultats obtinguts, no apareixen diferències de gènere en les actituds sexuals ni el nivell de coneixements sobre mètodes anticonceptius.

Únicament en el qüestionari SIS/SYS: Sexualitat i Salut apareixen diferències en funció del gènere. La puntuació mitjana dels homes adolescents supera significativament la de les dones.

L'anàlisi detallada de les respostes de l'alumnat es pot consultar en la memòria de la recerca (*Diferències de gènere en població adolescent: Anàlisi dels coneixements sobre la sexualitat i les actituds cap a la diversitat sexual*).

Diversitat sexual

Hi ha un percentatge variable d'adolescents que manifesten un desconeixement de la diversitat sexual en afirmar que no coneixen ningú que tinga una orientació homosexual masculina (28,6 %), femenina (31 %) o que siga bisexual (39,2 %). Més de la meitat dels adolescents assenyalen que no coneixen persones transexuals. No obstant això, aquestes dades han de ser interpretades amb cautela perquè en molts casos l'alumnat participant ha considerat que es referia a persones del seu entorn pròxim.

Principalment el coneixement de la diversitat sexual prové dels personatges dels mitjans audiovisuals (televisió o cinema), encara que també reconeixen l'existència d'aquesta diversitat en el seu cercle de coneguts i amistats properes.

Un elevat percentatge d'adolescents manifesten unes actituds positives davant les expressions públiques d'afectivitat entre parelles homosexuals, tant masculines com a femenines. No obstant això, s'observen diferències de gènere.

En general, les xiques mostren una major acceptació davant aquestes demostracions d'afecte. Únicament, un xicotet percentatge presenta actituds negatives, li fa fàstic o rebutja la seua expressió pública.

Els homes participants evidencien una actitud diferenciada davant l'expressió afectiva en públic, amb una major acceptació en el cas de parelles de dones. S'observa una tendència a la denominada homofòbia liberal (Borrillo, 2001), quan es tracta de parelles d'homes, en admetre l'expressió de l'homosexualitat en l'espai privat però sense acceptar que es faça pública.

La majoria d'adolescents mostren la seua disconformitat davant el tracte menyspreador a les persones homosexuals, encara que el percentatge de xiques supera lleugerament als xics. Així mateix, consideren injust el tracte que reben les persones homosexuals en la societat (56,3 % dels xics; 65,3 % de les xiques) i en els centres educatius (50,9 % dels xics; 48 % de les xiques). En la seua percepció, únicament en l'àmbit familiar les persones homosexuals reben un tracte igualitari i fins i tot més favorable.

La majoria dels adolescents ha sigut testimoni d'accions que denoten algun tipus de violència, ja siga verbal (insultar, difondre rumors, burles, amenaçar), física (tirar coses, colpejar, espantar, donar pallisses) o altres formes d'expressar rebuig, com ignorar, impedir la participació o l'aïllament social. S'observen diferències de gènere, i són les xiques les que indiquen més freqüentment que han sigut testimonis d'insults, burles, gestos o imitacions.

L'alumnat participant admet haver realitzat actes de violència homofòbica en percentatges que oscil·len entre un 25,2 % (*insultar*) i un 3,8 % (*propinar pallisses*). En aquest cas, les diferències de gènere apareixen a *insultar, fer burles i tirar coses, colpejar, espantar*. Aquestes accions són més freqüents en els homes.

El percentatge global d'adolescents que han sigut víctimes de violència relacionada amb l'orientació homosexual se situa entre el 21,4 % (*ser objecte de burles o imitacions*) i el 4,3 % (*rebre pallisses*). En aquest cas, no s'aprecien diferències significatives en funció del gènere. Els xics són més freqüentment insultats, ignorats i aïllats que les xiques; mentre que elles són més objecte de burles i amenaces.

Conclusions

Aquest estudi exploratori permet acostar-nos a una actualització sobre els coneixements, les actituds i conductes sexuals de la població adolescent. A més, presenta un panorama sobre quines són les seues idees prèvies en temes sexuals i les seues vivències sobre la diversitat sexual.

Tot açò suposa un punt de partida per a adequar les intervencions educatives i preventives en salut sexual. Les activitats proposades en els programes en matèria d'educació afectiva i sexual han d'estar adaptades als seus esquemes conceptuals previs, i ajustar-se al desenvolupament cognoscitiu dels adolescents als quals es dirigeix el programa, sense deixar de costat la necessitat de fomentar les actituds de tolerància i respecte a les diferents orientacions i vivències de la sexualitat.

Aquesta tasca concerneix tota la societat, i especialment als qui estem involucrats directament en l'educació dels adolescents.

Gabinet Psicotècnic Municipal de Torrent

